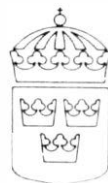

Motion till riksdagen

1986/87:Ub241

Lars Werner m. fl. (vpk)

Ett ROT-program för skolan

Mot.
1986/87
Ub241-244

Skolan är ett viktigt fördelningspolitiskt instrument. Genom att satsa stora resurser på dagens barn och ungdomar, genom att sträva efter att ge alla en så harmonisk uppväxt och god utbildning som möjligt, kan man möjliggöra större jämlikhet och ökad demokrati i morgondagens samhälle.

Sverige är ett rikt land, ett av de rikaste i världen. Då borde det också vara självklart att alla nödvändiga resurser satsades på landets framtid – våra barn och ungdomar. Men så är det inte i dag. Larmrapporterna om försämrade skolmiljö och utbildningskvalitet har under senare år duggat tätt. Detta har sin grund i försämrade och indragna statsbidrag till skolan – sedan 1980 har nedskärningen uppgått till 2 575 milj. kr., omräknat till 1986 års penningvärde. Nu föreslås besparingar på ytterligare ca 500 miljoner. Skolorområdet har också drabbats kraftigt av kommunala nedskärningar, i och med att staten under en följd av år lastat över fler och fler utgifter på kommunerna samtidigt som man t. ex. tagit bort den kommunala beskattningsrätten på juridiska personer.

I en PM från 1983-07-07 skriver SÖ: "De största besparingarna/förändringarna inom skolsektorn har gjorts på kostnader för läromedel, skolskjutisar och skolmåltsidsverksamhet. Enligt Svenska Kommunförbundet ligger 50 % av gjorda besparingar inom nämnda områden. Besparingar av större omfattning har också gjorts på kostnader för lokaler, samlad skoldag och musikskolan samt för vissa kulturella aktiviteter. (---)

Endast i vissa fall har nämnderna kunnat iaktta en försämrade undervisningssituation som en konsekvens av gjorda besparingar. Men det har också framförts att smärtgränsen nu är nådd i vissa kommuner och att ytterligare besparingar kan få vittgående konsekvenser för skolans verksamhet."

Sedan detta skrevs har alltså ett flertal nedskärningar av statsbidragen till utbildning gjorts och ännu fler aviserats i årets budgetproposition. Dessa kommer utan tvivel att drabba undervisningen!

Nedskärningar på skolområdet måste stoppas! Nu krävs i stället ett flerårigt genomgripande program för att säkerställa och höja standarden i Sveriges skolor – ett "ROT-program" (Reparation Om- och Tillbyggnad) för skolan!

I budgetpropositionen föreslås treåriga anslag till högskolan. Vpk anser att det är viktigt att ungdomsskolan följer med, inte minst mot bakgrund av att ungdomsskolan ju "försörjer" högskolan med elever. Fleråriga anslag bidrar också positivt till att förbättra kontinuiteten och planeringen.

I denna motion skisserar vi ett sådant flerårigt investeringsprogram för

skolan, här tas upp läromedel, skolmat, arbetsmiljö och skollokaler. Naturligtvis behövs även kraftiga förbättringar på andra områden, inte minst vad det gäller elevinflytande och utbildningens innehåll och kvalitet. Dessa frågor tar vi upp i andra motioner.

Läromedel

För att en god utbildningsstandard skall kunna garanteras måste naturligtvis läromedlen vara av god kvalitet. Men hur ser det ut i dag i Sveriges skolor? Låt oss ta några exempel:

I Vårbysskolan i Huddinge (högstadium) har man två klassuppsättningar läroböcker i svenska på nio paralleller. En fysikbok måste hålla i tio år, i annat fall spricker de ekonomiska kalkylerna. Maskiner och utrustning i verkstadslokalerna har inte servats på tio år, hälften av maskinerna är obrukbara. I Flemingsbergsskolan är bildbanden i SO tio år gamla, och man har inte råd att göra studiebesök. I engelska har man ej haft råd att köpa skolradiohäften. I Pilängsskolan i Lomma används SO-böcker från -76, många fakta är inaktuella, och statistikuppgifter är helt föråldrade.

Den här listan skulle kunna göras mycket lång. Klart är dock att problemen är mycket stora i många av landets skolor.

Läroböcker är ofta gamla och slitna, uppgifterna föråldrade eller ibland helt inaktuella. Årskurser får arva böcker efter varandra, vilket för med sig nedkladdade och trasiga böcker, som gör det svårt att hålla studieintresset uppe och omöjligt att träna studieteknik, eftersom man är tvungen att förbjuda eleverna att anteckna och göra understrykningar i boken. Gävoläromedel tillhör i de flesta kommuner en svunnen tid, och ofta får eleverna inte ens behålla sina övningsböcker, utan även dessa återanvänds. Men inte ens detta räcker. Bristen på övningsmaterial och läroböcker kompenseras med stenciler, vilket dels ofta är brott mot kopieringsavtalet, dels är ett allt annat än stimulerande sätt att lära sig något på.

Ett stort problem här är den mycket kraftiga prisökningen på läroböcker under senare år. Läromedelscentralen i Kiruna kommun undersökte 1985 prisökningarna på läroböcker under perioden 1980-1985. Det visade sig att förlagen hade höjt sina priser med 96 % på fem år. Under samma period ökade Kiruna kommuns läromedelsanslag med 22 %. Situationen är liknande i de flesta kommuner i landet.

Har man väl köpt in ett läromedel finns inte pengar till att byta - det som finns fastslaget i både läroplan och skolförordning om att klassen och läraren gemensamt skall välja läromedel, sätts ur spel.

Läroböcker produceras i allmänhet utifrån de förslag till uppläggnings av undervisningen som finns i SÖ:s läroplanssupplement. Detta leder dels till att den faktiska centralstyrningen av undervisningen blir stor, dels till att böckerna ofta blir mycket faktaspäckade och omfångsrika och därmed också dyra. Detta leder i sin tur till att stressen ökar i och med att läraren känner press på sig att hinna igenom boken, och alltför ofta går sammanhang och orsakssamband förlorade i den enorma fakta- och detaljrikedomen.

Vpk anser att det i stället ska införas basläroböcker i de allra flesta av skolans ämnen, böcker som just förklarar samband, utvecklingslinjer och

orsaker. Detta ger en nödvändig kunskapsgrund och skapar ett naturligt intresse hos eleven att vilja veta mer och att själv söka kunskap.

Men det är också oerhört viktigt att komma ihåg att kunskapsinhämtandet inte är något som slutar i och med examensdagen, utan att det är en process som fortgår hela livet. I det här sammanhanget ter sig också kravet på gåvoläromedel som något helt självklart – alla människor har åtminstone någon gång i livet behov av att "gå tillbaka" och repetera tidigare inlärd kunskaper.

Förutom basläromedel måste skolbibliotek, inbjudna föreläsare, massmedier etc, få en mycket större och naturligare del i undervisningen än i dag.

Eleverna måste ges möjlighet att ta del av det samhälle vi lever i, dess historia och kultur och de måste ges möjlighet till att kritiskt granska och bedöma det, att skapa sina egna åsikter och värderingar. Den passiva undervisningen måste bytas mot ett aktivt kunskapssökande!

Skolbiblioteken, som i detta har en stor uppgift att fylla, har dock under en lång tid varit utsatta för en katastrofal nedrustning. Enligt "Barns tillgång till böcker" (kulturrådet 1984:2) halverades bokanslagen i genomsnitt mellan åren 1974 och 1984, om man ser till köpkraft. 6 % av de undersökta skolorna hade inga böcker alls. Öppettiderna varierade också kraftigt mellan olika skolbibliotek, liksom personalsituationen.

Vpk anser därför att staten måste anslå pengar till en kraftig upprustning av skolbiblioteken, samt att klara riktlinjer för skolbibliotekens lokalstorlek, mediebestånd, öppethållande och krav på personal måste skrivas in i skolförordningen.

AV-hjälpmedel

I och med nedskärningar på läromedelsanslagen kan naturligtvis ej heller bildband, radioprogram och liknande köpas in i den utsträckning som skulle behövas. Även här innebär det att materialet blir föråldrat och slitet. Det finns heller inte alltid pengar att laga OH-apparater, dia-projektorer, bandspelare och liknande som går sönder.

Maskiner, verkstad

De minskade anslaget till maskinköp under en lång följd av år har lett till att undervisningen på många håll nu bedrivs på föråldrade maskinparker som inte alls svarar mot den kvalitet som finns ute i näringslivet.

Slitna och mer eller mindre trasiga maskiner i verkstads- och slöjdsalar utgör också ett allvarligt arbetsmiljöproblem i skolorna. Bristen på pengar gör att de inte byts ut eller repareras i den takt som är nödvändig. På en del skolor har man t. o. m. måst låta hela moment av undervisningen utgå på grund av bristen på hela maskiner. Vpk anser att den här situationen är helt oacceptabel – statsmaktens spariver går ut över både undervisningens kvalitet och elevernas hälsa.

Bristen på pengar i skolbudgetarna går naturligtvis också ut över studiebesöks- och skolreseverksamheten. Även föreläsare utifrån, t. ex. fackliga representanter och de politiska ungdomsförbunden, kostar pengar i form av föreläsararvoden eller ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Ofta prioriterar skolorna att satsa på vikarietäckning, läromedel e. d. i fördelningen av pengar, vilket naturligtvis på ett mycket negativt sätt påvekar elevernas möjligheter att pröva sina kunskaper i verkligheten och få olika synpunkter och åsikter belysta om frågeställningar och problem.

Denna utveckling hotar också allsidigheten i undervisningen. Makt- och påtryckargrupper med mycket pengar, t. ex. SAF, kan erbjuda skolorna professionellt utformade broschyrer, bildband, föreläsningar, osv., gratis eller mycket billigt. Detta material tas ofta tacksamt emot av "fattiga" skolor som tyvärr alltför ofta använder det som "objektivt" undervisningsmaterial utan någon som helst kritisk granskning eller några försök till att föra fram andra åsikter och ståndpunkter.

Vpk anser att det måste utarbetas klarare direktiv för olika föreningars och organisationers medverkan i undervisningen. T. ex. borde det vara självklart att de politiska ungdomsförbunden inbjuds för att presentera sig och sin politik och svara på frågor i samband med att eleverna läser om Sveriges politiska system. I dag bjuds ungdomsförbunden i bästa fall in månaderna före ett val och då ofta till en koncentrationsdag (säg den sjundeklassare som inte är less på politik efter ett sådant mastigt program ---)

Åtgärder

För att åtgärda den akuta situationen på läromedlssidan föreslår vpk ett reinvesteringsprogram som skall löpa på fem år. Till detta vill vi ur statskassan årligen anslå 100 milj. kr. att betalas ut som 50-procentiga statsbidrag för inköp av läromedel, dvs. läroböcker, AV-hjälpmedel, maskiner, biblioteksböcker, osv.

Vi anser att dagens situation är alltför allvarlig och att rapporterna om brister och undermåligheter kommer med sådana klara och entydiga fakta och i sådan mängd, att åtgärder för att förbättra läget på läromedlssidan snarast måste sättas in. Därmed instämmer vi alltså inte i vad som anförs i budgetpropositionen om att frågan först bör utredas. En utredning kan löpa parallellt med ett reinvesteringsprogram.

Skolmat

Att det går åt mycket näring och energi både till att växa och till att orka vara aktiv, hänga med och lära sig på lektionerna, det är väl en självklarhet. Men den praktiska konsekvensen av detta – att eleverna behöver näringsriktig och varm mat i skolbispisningen – är tydligen inte lika självklar.

Enligt statskontorets rapport 1986:19 är livsmedelskostnaden för en måltid inom försvaret i genomsnitt 9,58 kr., motsvarande för kriminal- och missbrukarvård är 9,87 resp. 11,07 kr. På den växande generationens mat satsas det endast ungefär hälften så mycket: dag- och fritidshem 6,80 kr. och

skolor 5,85 kr.! Bristerna syns också mycket tydligt i många skolmatsalar; på många håll har mjölken tagits bort, en matsedel med helt kött är otänkbart, soppa minst en dag i veckan, ofta flera. Det är inte ovanligt att den lagade maten har ersatts med fil eller kräm, åtminstone en dag i veckan. Färiska grönsaker serveras sällan eller aldrig. En del kommuner, t. ex. Lund, har infört matavgifter för gymnasiestuderande. Listan med exempel skulle kunna göras mycket längre. "Lunchen ska innehålla minst en tredjedel av dagens näringsbehov" – det får eleverna lära sig i hemkunskapen. Men skolan förmår inte ens på detta så konkreta område att omsätta elevernas teoretiska kunskaper i praktisk verklighet!

Förutom otillräckliga resurser till inköp av råvaror, finns det även andra orsaker som bidrar till att försämra matkvaliteten. Här bidrar t. ex. även centraliseringen av tillagningen. I och med den kraftiga utbyggnaden av centralkök i kommunerna under framför allt 1970-talet har många problem uppstått: avståndet mellan producent och konsument har ökat, sämre kvalitet på maten, etc. Centralköksmodellen innebär också problem i distributionsledet. Att först kyla eller frysa maten för att sedan värma upp den i ett mottagningskök blir dyrt. Det andra alternativet, att distribuera maten varm, har andra problem och nackdelar.

Enligt statskontorets rapport 1986:10 är det ofta svårt att iakttä livsmedelslagens bestämmelse om att temperaturen inte får understiga 60°C, samt livsmedelsverkets rekommendation om maximalt två timmars varmhållning (för att undvika näringsförluster och försämringar i matens smak, utseende och konsistens).

Dessutom har nedskärningar av personal och otillräckliga skolmatsalar på många håll lett till att matrasterna sträckts ut över dagen, så att första kullen elever kanske får äta redan kl 10.00 medan den sista kan få vänta ända till 13.30 (då har ofta maten också varmhållits flera timmar, med redovisad följd). Förutom att detta naturligtvis leder till hungriga och trötta elever, kan dessa oregelbundna mattider, tillsammans med den dokumenterade stressen och provhetsen i skolan, leda till försämrad hälsa bland eleverna, bl. a. i form av magkatarr och återkommande huvudvärk.

Ytterligare ett problem utgör den ofta bullriga och stressande miljön i skolmatsalarna. Detta återkommer vi till under stycket om lokaler och arbetsmiljö.

Åtgärder

Vpk anser att skolmåltider med ett näringsinnehåll motsvarande minst en tredjedel av det dagliga näringsbehovet är nödvändiga villkor och hjälpmedel för utbildningen. Bra och kostnadsfria skolmåltider kan helt och fullt jämföras med andra nödvändiga resurser i skolan, såsom böcker, skrivmateriel och verktyg. Därför anser vi att det i skollagens 4 kap., 15 § och 5 kap., 14 § skall skrivas in att eleverna utan kostnad skall ha tillgång till skolmåltider motsvarande minst en tredjedel av det dagliga näringsbehovet.

Vi anser vidare att de problem som den stora centraliseringen av tillagningen skapat måste åtgärdas, liksom problemet med otillräckliga eller otrevliga matsalar. Vi föreslår därför att statsbidrag skall utgå för om- och

tillbyggnation. Denna bidragskonstruktion kommer vi närmare att redogöra för under stycket "lokaler".

Mot. 1986/87
Ub241

Arbetsmiljö

"Arbetsmiljölagen berör alla anställda och arbetsgivare. Men stora delar av den gäller också andra grupper som elever i all utbildning fr. o. m. årskurs sju i grundskolan, värnpliktiga samt ensam- och familjeföretagare, t. ex. familj jordbrukare. Arbetsmiljölagen ställer samma krav på arbetsmiljön i skolan som ute i arbetslivet. En god arbetsmiljö innebär inte bara sådant som att maskiner ska vara säkra, att hantering av kemikalier ska vara ordnad på ett säkert sätt och att ljus- och luftförhållanden ska vara tillfredsställande. Arbetsmiljön ska också vara bra ur psykisk och social synvinkel." Så inleds häftet "Det gäller vår arbetsmiljö", utgivet av arbetarskyddsstyrelsen 1982.

Men hur ser egentligen verkligheten ut i våra skolor? Larmrapporterna duggar tätt; buller och stress i korridorer och matsalar, undermåliga och trånga klassrum, livsfarliga kemikalier står framme utan varningsetiketter i kemisalar, maskiner saknar nödvändiga skydd i verkstads- och slöjdsalar, grupparbetsrum och samlingsalar saknas, dåliga och otillräckliga uppehållsrum för eleverna - eller ibland inga alls, hög skadefrekvens bland skolungdom, osv., osv. Eller för att ta några exempel, dessa från Stockholm: I Matteusskolan är det så mörkt i klassrummen att eleverna inte kan använda miniräknare med solceller. På Eriksdalskolan har innertaken i några klassrum rasat in två gånger.

Den första juli 1978 trädde arbetsmiljölagen i kraft. Trots att lagen i stora delar gäller elever fr. o. m. årskurs sju och trots att arbetsmiljöproblemen i skolan är allvarliga, finns det för elevernas del ingenstans reglerat hur skyddsarbetet skall organiseras. Eleverna omfattas inte heller av hela arbetsmiljölagen. Det allvarligaste i detta är att eleverna helt ställts utanför hela Kapitel sex, Samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagarer, där skyddsarbetets organisation, skyddsombudens rättigheter m. m. finns fastställda. Höstterminen 1985 var antalet elever på högstadiet drygt 332 000, antalet på gymnasieskolans linjer nästan 257 000 och på specialkurserna 44 500 elever. Det rör sig alltså om nästan 634 000 elever som inte har några reella möjligheter att påverka sin arbetsmiljö, ett förhållande som knappast skulle godtas på något annat område i samhället.

Vpk anser det vara självklart att elever fr. o. m. årskurs sju skall omfattas av *hela* arbetsmiljölagen och att eleverna också skall få partsställning och rätt att utse skyddsombud med full status. Lika självklart, och som en följd av ovanstående, är att eleverna skall ges reella *möjligheter* att på lika villkor delta i skyddsarbetet. Detta innebär bl. a. rätt till ledighet för skyddsarbete och rätt till extra hjälp för att ta igen förlorad undervisning. Elevskyddsombuden måste också ges möjlighet till en adekvat utbildning i arbetsmiljöfrågor, så att de på bästa möjliga sätt kan fullgöra sitt uppdrag.

Men vi får inte heller glömma bort att det även på låg- och mellanstadiet finns allvarliga arbetsmiljöproblem. Även här måste det sättas in åtgärder. Vpk föreslår därför att regeringen får i uppdrag att se över vilka delar av arbetsmiljölagen som kan omfatta även dessa elever, samt utarbeta riktlinjer

för deras medverkan i skyddsarbetet. Vi menar att eleverna t. ex. skall ha rätt att utse representanter som skall vara adjungerade till skyddskommittéerna. Dessutom måste yrkesinspektionen få ett större ansvar på detta område, genom att de ges i uppdrag att utarbeta rutiner för hur elevernas arbetsmiljö kontinuerligt skall kontrolleras.

Skolan är elevernas arbetsplats i minst nio år. Utifrån detta anser vi det vara självklart att man skall kunna ställa samma krav på deras arbetsplats som på alla andras. Argumentet om att vi har skolplikt, att alla är tvungna att gå i skolan och att lagen därför inte skall gälla tycker vi är djupt felaktigt. Vi anser snarare att skolplikten utgör ännu ett argument *för* en kraftig förbättring av skyddsarbetet i skolan – elever har ju ingen som helst möjlighet att "säga upp sig" när förhållandena blir ohallbara!

Lokaler

Naturligtvis räcker det inte med att elevernas rättigheter i skyddsarbetet regleras. Direkta och kraftiga åtgärder måste snarast sättas in för att förbättra elevernas dagliga arbetsmiljö och minst höja dess standard till en nivå som skulle vara acceptabel i övriga delar av arbetslivet. Vpk kan inte se att det skulle finnas någon som *helst* anledning att ställa lägre krav på elevernas arbetsmiljö än på andra arbetstagares. Problem med dåliga ljus-, ljud- och luftförhållanden måste lösas. Arbetsplatserna – klassrummen – måste anpassas både efter det arbete som utförs där och dem som utför det – eleverna. Detta leder i sin förlängning till det självklara kravet på "hemklassrum" – varje klass skall ha ett " eget " klassrum där de bedriver de flesta av sina studier.

Förutom att detta skulle ge en bättre psykisk arbetsmiljö i och med att man får en fast arbetsplats, ger det också rent fysiska förbättringar för eleverna. De kan ha sina saker samlade vid bänken och slipper släpa omkring tunga väskor med böcker hela dagarna. Varje elev får en "egen" bänk som ergonomiskt anpassas efter just honom/henne – i dag är oftast stolar och bänkar utförda i en ojusterbar standardstorlek, trots att eleverna i en högstadielklass säkert kan variera i längd från 150 till 190 cm. Det finns även andra ergonomiska brister med dagens skolbänkar, vilket flera läkare har slagit larm om.

Även gymnastiksalen är elevens arbetsplats. Idrott är ett obligatoriskt skolämne och då borde det också vara självklart att det på alla skolor finns omklädningsrum och duschar som fungerar tillfredsställande. Detta är dock tyvärr inte fallet på många skolor. Utslitna, trånga lokaler och trasiga duschar är verkligheten på många håll. Hur skall man uppfylla strävandena till samgymnastik med både tjejer och killar om det bara finns ett dusch- och omklädningsrum att dela på?

Målsättningen att handikappade elever skall kunna delta i den ordinarie skolans undervisning är också svår eller omöjlig att uppnå på många skolor i och med att t. ex. hissar och rullstolsramper saknas på många håll. Astmatiker och allergiker drabbas av dåliga luftförhållanden och otillräcklig ventilering, och i ett flertal kommuner har deras situation avsevärt försämrats i och med att man dragit ned på städningen för att spara pengar.

Eleverna måste också, precis som alla andra arbetstagare, ha rätt till trevliga och ändamålsenliga rast- och lunchrum. För att orka med skolarbetet behöver man lugn och avkoppling under rasterna. Men situationen på de flesta skolor är tyvärr den helt omvända, långa matköer ger kort tid att äta på, ofta i bullrig och stressande miljö, obefintliga eller på tok för små uppehållsrum, också dessa ofta med hög ljudvolym.

Lgr -80 och förslaget till ny lärarutbildning för grundskolan ställer också stora och delvis nya krav på skolans lokaler, t. ex. behövs arbetsplatser för lärare i skolan och lektionssalar av varierande storlekar, något som i dag saknas i många skolor. På många håll finns inte heller tillräckligt med grupparbetsrum, och det finns skolor som inte har någon annan större samlingsal än matsalen.

Det krävs alltså kraftiga upprustningar av många skolors lokaler. Vpk föreslår därför att staten skall anslå 300 milj. kr, årligen för renovering och om- och tillbyggnad av skollokaler. Pengarna skall betalas ut till kommunerna i form av 50-procentiga statsbidrag under en femårsperiod och de skall användas till förbättringar av såväl direkta undervisningslokaler som skolmatsalar, bibliotek, om-/tillbyggnad av tillagningskök, uppehållsrum, osv.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda föreslås

1. att riksdagen beslutar om ett 5-årigt reinvesteringsprogram för ungdomsskolan i enlighet med vad som anförts i motionen.

2. att riksdagen för budgetåret 1987/88 på särskilt anslag beslutar anslå 400 milj. kr. till särskilt reinvesteringsprogram för ungdomsskolan,

3. att riksdagen beslutar ändra skollagen, 4 kap., 15 § och 5 kap., 154 § avseende skolmåltider i enlighet med vad som anförts i motionen,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om arbetsmiljö och skyddsarbete i skolan.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samverkan skola-samhälle.

Stockholm den 22 januari 1987

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Jörn Svensson (vpk)

Björn Samuelson (vpk)

Nils Berndtson (vpk)

Inga Lantz (vpk)

Bo Hammar (vpk)